

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора, Заслуженого юриста України
Кучинської Оксани Петрівни
на дисертацію Євтушенка Олексія Івановича
«Судове провадження щодо кримінальних проступків в Україні»,
підготовленої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми «Судове провадження щодо кримінальних проступків в Україні» зумовлюється потребою здійснення справедливого, швидкого та доступного правосуддя у кримінальних провадженнях, що стосуються найбільш поширених правопорушень незначного ступеня суспільної небезпечності. Станом на сьогодні та частина кримінальних правопорушень, які кваліфікуються як кримінальні проступки, складає основу навантаження на систему як на органи досудового розслідування, так і на суди. Поряд із цим від належної організації судового провадження у таких категоріях проваджень залежить не лише ефективність кримінальної юстиції, а й рівень довіри громадян до судової влади в цілому.

Проте погоджуємося із позицією дисертанта, що практика судового провадження щодо кримінальних проступків засвідчує наявність низки викликів, які ускладнюють правозастосування. Серед таких варто відзначити відсутність чітких процесуальних алгоритмів, неоднозначність тлумачення нових законодавчих положень та нерідко формальний підхід до забезпечення прав учасників провадження, які породжують ситуації, коли навіть у провадженнях можливе порушення права на справедливий суд, що, своєю чергою, негативно впливає на формування правосвідомості громадян та посилює відчуття недовіри до правових інститутів.

Дослідження інституту кримінального проступку також є важливим в контексті удосконалення проявів диференціації кримінальних правопорушень із притаманними йому матеріально-правовими ознаками. Виокремлений (диференційований) із кримінальних правопорушень кримінальний проступок зумовлює диференціацію кримінального провадження у бік спрощення. Проте,

погоджуємося із дисертантом, що аксіоматичне сприйняття спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків як диференціації кримінального провадження (кримінальної процесуальної форми) видається хибним, з огляду на рівні і межі диференціації, як системного утворення, та нетотожність процесуальної форми і правової процедури в кримінальному провадженні. Таким чином, у міжгалузевому зв'язку кримінального і кримінального процесуального права диференціація щодо кримінальних проступків представлена фрагментарно у дослідницькій площині, що свідчить про доцільність подальших наукових пошуків у цьому напрямку.

З огляду на зазначене, дослідження кримінальних процесуальних засад судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні є надзвичайно актуальним та необхідним як для теоретичного осмислення, так і для удосконалення практики здійснення правосуддя у кримінальному провадженні. Тому актуальність теми дисертаційного дослідження Євтушенка Олексія Івановича та визначених ним завдань для наукового пошуку не викликає сумнівів.

Актуальність дисертаційної роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження виконано відповідно до пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2021–2025 рр., затверджених загальними зборами НАПрН України 26 березня 2021 року, протокол № 12-21, у межах Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. Тема дисертації затверджена Вченою радою Університету державної фіскальної служби України (протокол № 14 від 23 листопада 2021 року).

Все вище наведене дозволяє зробити висновок, що дисертаційне дослідження Євтушенка Олексія Івановича на тему «Судове провадження щодо кримінальних проступків в Україні» має комплексний характер, задовольняє нагальні потреби сучасної правової науки, оскільки дозволяє проаналізувати

ефективність чинного законодавчого регулювання, виявити проблемні аспекти судової практики, визначити напрями вдосконалення правозастосування та сформулювати конкретні пропозиції для підвищення якості правосуддя з огляду на обраний предмет дослідження. Наукова значущість теми зумовлюється також тим, що її результати можуть бути використані для подальшого реформування кримінального процесуального законодавства, гармонізації його з європейськими стандартами та посилення гарантій прав і свобод людини.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані автором, у своїй більшості є обґрунтованими та переконливими. При їх обґрунтуванні використане широке коло наукових джерел, а також результати вивчення значного масиву емпіричного матеріалу. Також автором використовувались джерела не лише кримінального процесуального спрямування – окремі аспекти визначеної проблематики досліджувались на основі джерел з кримінального права, кримінології та інших правничих наук.

Високим є теоретичний рівень викладу матеріалу та обґрунтування одержаних результатів, автор вдало застосував різноманітні методи наукового пізнання, ґрунтовно проаналізувавши законодавчі акти, судову практику, коректно дискутує з іншими вченими, які досліджували раніше суміжні питання, аргументовано викладаючи власну позицію, на підставі чого сформував теоретичні висновки та практичні рекомендації, що є вагомим внеском у доктрину кримінального процесу, маючи достатній ступінь наукової новизни. Переважна більшість висновків та пропозицій дисертанта заслуговують на схвалення та підтримку.

Достовірність отриманих у дослідженні результатів підтверджується в тому числі ґрунтовною емпіричною базою, що включає статистичні матеріали Офісу Генерального прокурора України за період 2022–2024 років, аналіз національної судової практики, правові позиції вищих судових органів, практика Європейського суду з прав людини. Крім того, проведене дослідження

ґрунтується на проведенні критичного аналізу значної кількості законодавчих та наукових джерел (224 найменувань на 23 сторінках).

В цілому дисертаційне дослідження Євтушенка О.І. характеризується аргументованістю та достатньою обґрунтованістю пропонованих висновків та рекомендацій, що підтверджено належними емпіричними даними.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним з перших у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням, яке висвітлює теоретичні положення та практичні рекомендації щодо здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні, у якому надано пропозиції з удосконалення кримінального процесуального законодавства України, а також представлено низку положень і висновків, які становлять наукову новизну, зокрема:

вперше:

- предметом комплексного наукового пошуку, у системному, міжгалузевому зв'язку кримінального і кримінального процесуального права, обрано судове провадження щодо кримінальних проступків, спрощена форма здійснення якого оцінена не як окрема диференційована форма кримінального провадження, а як прояв диференціації правової процедури судового провадження;

- обґрунтовано, що судове провадження щодо кримінальних проступків – це частина особливого кримінального провадження щодо вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого вчиненням кримінального проступку, з розгляду його судом, зокрема й за спрощеною правовою процедурою, при наявності законодавчо визначених умов, яка проявляється у скороченні процесуальних строків і прискоренні провадження (вирішення його завдань, досягнення мети) за рахунок відсутності окремих процесуальних дій, та характеризується ознаками документарності, з метою економії процесуальних ресурсів й підвищення ефективності системи правосуддя;

- розглянуто зарубіжний досвід країн континентальної системи права щодо законодавчого закріплення особливостей кримінального провадження

відносно кримінальних проступків (нетяжких злочинів) та зв'язку такого провадження із спрощеною процедурою, із окресленням спільних і відмінних рис кримінальних процесуальних законів у цьому напрямі та визнанням доцільності запозичення європейської концепції «явка обвинуваченого в суд – це його право» і механізму захисту обвинуваченого при розгляді справи за його відсутності;

– проаналізовано і оцінено: (1) застосування до спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків загальних правил (положень) судового розгляду, зокрема таких як: дотримання розумних процесуальних строків; незмінність складу суду; безперервність судового розгляду; об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень; (2) оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною судовою процедурою;

удосконалено:

– теоретико-методологічні підходи до розуміння рівнів диференціації в кримінальному провадженні і віднесення провадження щодо кримінальних проступків, яке включає досудове розслідування й судове провадження, до диференційованих форм кримінального провадження, у якому можуть поєднуватися (відображатися) інші диференційовані форми (провадження на підставі угод, справи приватного обвинувачення); системність окреслення векторів правової невизначеності на стадії підготовчого судового провадження щодо справ про кримінальні проступки і, як наслідок неоднакового правозастосування щодо: (1) звернення до суду з усіма процесуальними рішеннями, якими завершується досудове розслідування; (2) проведення підготовчого судового провадження (підготовчого судового засідання) як підготовки до судового розгляду; (3) вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого кримінальним проступком, безпосередньо у підготовчому судовому провадженні, без судового розгляду; (4) залежності спрощення судового провадження від внесення відповідного клопотання прокурора;

– правову процедуру спрощеного судового розгляду, яка повинна включати правила щодо: відкриття судового засідання і оформлення цієї дії у

журналі судового засідання, з підтвердженням того, що є усі підстави для розгляду матеріалів провадження щодо кримінального проступку за спрощеною процедурою; дослідження судом наявних доказів із вказівкою на особливості такої діяльності; ухвалення рішення судом (уточнено назву § 1 глави 30 КПК: «Процедура спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків»);

– унормування: особливостей апеляційного оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною правовою процедурою; питань, пов’язаних із обчисленням строків подання апеляційної скарги у таких провадженнях, а також порядку оскарження;

– підходи до гарантування прав учасників судового провадження щодо кримінальних проступків, з огляду на нетотожність лексем «порушення» і «обмеження»;

– законодавчі положення КПК України в частині правового регулювання: безпосередності дослідження показань, речей і документів (частина друга статті 23); подання обвинувального акта (частина п’ята статті 291); клопотання прокурора про розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні (стаття 302); підготовчого судового засідання (стаття 314); строків і загального порядку судового розгляду (стаття 318); загальних положень провадження щодо кримінальних проступків (стаття 381); розгляду обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку у спрощеному провадженні (стаття 382); особливостей апеляційного оскарження окремих судових рішень (стаття 394); виокремлення процедури відібрання пояснень у провадженнях щодо кримінальних проступків та ін.;

дістали подальшого розвитку:

– стан наукової розробленості судового провадження щодо кримінальних проступків, який відображається у наукових доробках за трьома напрямками: інституційне (матеріально-правове) значення інституту кримінальних проступків; досудове розслідування кримінальних проступків; судове

провадження щодо кримінальних проступків – з особливою увагою до категорії «диференціація» в кримінальній і кримінальній процесуальній науці;

- з'ясування місця спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків в системі кримінального процесуального права та його зв'язку з такими категоріями як: «диференціація», «процесуальна форма», «судова процедура», «особливі порядки», «особливі провадження», «заочний розгляд»;

- переконання у нетотожності понять «підготовче судове провадження» і «підготовче судове засідання» та віднесення останнього до дискреції суду, яка не повинна впливати на загальний спрощений порядок здійснення провадження щодо кримінальних проступків; визнання судового засідання обов'язковою формою спрощеного судового провадження, що забезпечує таку ознаку судового розгляду – відповідного системного утворення, як емерджентність; відмежування диференціації процесуальної форми в кримінальному провадженні і диференціації правової процедури, зокрема й у судовому провадженні у бік її спрощення;

- уточнення назви першої стадії судового провадження як «попередній судовий розгляд» або «попереднє провадження в суді/попереднє судове провадження»;

- умови подання скарг на судові рішення, ухвалені у спрощеному судовому провадженні; підстави оскарження; узагальнення помилок судового провадження;

- окреслення проблемних питань здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків теоретико-методологічного, нормотворчого, правозастосовчого характеру та шляхи їх вирішення;

- розуміння забезпечення прав особи у судовому провадженні щодо кримінальних проступків, як правового механізму законодавчого гарантування (забезпечення державою) прав учасників судового провадження та можливостей їх реалізації, правомірного обмеження таких гарантій у справах щодо кримінальних проступків, які зокрема розглядаються й за спрощеною процедурою.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Теоретичні результати, висновки та рекомендації отримані автором під час проведеного дослідження відображено у 6 наукових публікаціях, серед яких 3 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 стаття – у зарубіжному юридичному виданні та 2 доповіді – у збірниках наукових доповідей за результатами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Вважаємо, що на належному рівні обґрунтованою, логічною та послідовною є визначена автором структура дисертації, яка зумовлена предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (224 найменування на 23 сторінках) та 4 додатків на 6 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінки, з них основного тексту – 182 сторінок..

У вступі автором чітко та логічно обґрунтовано вибір теми дослідження, окреслено сучасний стан та проблеми, виділено невирішені проблемні питання, охарактеризовано необхідність розв'язання суперечностей, які зумовлюють актуальність дослідження. Автор висвітлив мету, об'єкт, предмет дослідження, сформував основні завдання, визначив методологічні та теоретичні основи, охарактеризував методи дослідження, розкрив наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, представив відомості про впровадження та апробацію результатів дослідження, а також вказав структуру та обсяг дисертації.

У Розділі 1 «Теоретико-правові засади формування судового провадження щодо кримінальних проступків» автором досліджувалися теоретико-правові засади формування судового провадження щодо кримінальних проступків, зокрема, стан наукової розробленості питань судового провадження щодо кримінальних проступків; спрощене судове

провадження щодо кримінальних проступків як прояв диференціації процесуальної форми та співвідношення з іншими категоріями кримінального процесуального права; зарубіжний досвід здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків.

Дисертант доходить висновку, що терміносполука «кримінальний проступок» має матеріально-правове коріння та інституційну сутність кримінального права, а терміносистема «інститут кримінальних проступків» вживається дослідниками на аксіоматичному рівні, поряд із такими складовими понятійно-категоріального апарату як кримінальні правопорушення та диференціація. Судове провадження, будучи міжгалузевою правовою категорією, розцінюється як інститут кримінального процесуального права. При «потраплянні» кримінального проступку у проекцію кримінальних процесуальних правовідносин судове провадження охоплює лише частину процесуальної діяльності щодо цього різновиду кримінальних правопорушень, адже йому передують досудове розслідування.

Узагальнено, що актуальність диференціації процесуальної форми у провадженнях щодо кримінальних проступків зумовлена такими чинниками як: різні законодавчі критерії віднесення відповідних кримінальних проваджень до особливих; відсутність належної емпіричної бази щодо правореалізації інституту кримінальних проступків в кримінальному провадженні; колізійність оперування категорією «спрощення» в кримінальному провадженні; недостатній рівень теоретико-методологічних розробок понятійно-категоріального апарату судового провадження щодо кримінальних проступків.

Зроблено висновок, що існуючі дослідження кримінальних проступків у кримінально-правовому контексті зачіпають, насамперед, проблеми понятійного апарату, його правову природу і зміст, проте не містять одностайності наукового бачення щодо його змісту і критеріїв віднесення того чи іншого діяння до таких проступків.

Стверджується, що кримінальний процесуальний закон називає провадження щодо кримінальних проступків в суді першої інстанції спрощеним,

виділяючи такі його особливості як: 1) судовий розгляд без проведення судового засідання; 2) за відсутності учасників судового провадження (якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акта); 3) строки призначення судового розгляду: 5 днів або невідкладно (у разі затримання особи); 4) алгоритм дій суду: вивчення обвинувального акта та доданих до нього матеріалів і ухвалення вироку; 5) виклад у вирoku встановлених органом досудового розслідування обставин, які не оспорюються учасниками судового провадження, замість доказів на підтвердження встановлених судом обставин; 6) можливість призначення розгляду у судовому засіданні обвинувального акта щодо вчинення кримінального проступку та виклику для участі у ньому учасників кримінального провадження – на розсуд суду; 7) неможливість оскарження вироку в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини.

Визначено, що спрощення судового провадження щодо кримінальних проступків є системним процесом. При наявності визначених законом процесуальних умов відбувається спрощення процедури розгляду судом кримінального проступку та ухвалення щодо нього рішення, яким розв'язується суспільно-правовий конфлікт, зумовлений вчиненням такого проступку. Таке спрощення здійснюється завдяки скороченим строкам розгляду провадження судом та прискореній судовій процедурі. Задля термінологічної «чистоти» положень КПК, доцільно уточнити § 1 глави 30 КПК як: «Провадження щодо кримінальних проступків», оскільки ознака «спрощення» притаманна не лише судовому провадженню щодо кримінальних проступків.

За результатами порівняльного дослідження зроблено висновок, що якщо у кримінальному законодавстві простежується імплементація європейського досвіду щодо поділу кримінальних правопорушень на злочини і проступки, то у кримінальному процесуальному законі використано суто вітчизняну модель спрощення судового провадження саме відносно проступків.

Визначено, що спрощення як прояв диференціації процесуальної форми (з різними варіаціями: прискорення, скорочення) властиве більшості європейських країн. Німецьким законодавцем передбачено відмінність між сумарним і прискореним провадженням (які, по суті є спрощеними) – кримінальний проступок виступає об'єктом сумарного провадження. Для французького процесу властиві умови, за наявності яких відбувається судове провадження щодо кримінального проступку у заочній чи спрощеній формі (такі умови частково збігаються із вимогами вітчизняного кримінального процесу). Кримінальне провадження щодо проступків в Іспанії вирізняється негайністю і прискореним вирішенням суспільно-правового конфлікту. Швейцарський законодавець фактично використовує дві особливі процедури, які можуть розцінюватися як спрощення, але нормативно виокремлює спрощене провадження із проведенням судом розгляду справи по суті. У східноєвропейських країнах проступок не виступає основною умовою диференціації кримінального провадження, а спрощення залежить від міри покарання, очевидності діяння, можливості за відсутності обвинуваченого/підсудного в суді розв'язати суспільно-правовий конфлікт. Країни Балтії першими на пострадянському просторі ввели у своє кримінальне законодавство проступок, застосували однакове родове поняття «злочинне діяння». Для цих країн характерна протокольна і переважно позасудова форма вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого вчиненням проступку. Відзначено, що більшість пострадянських країн не розділяє кримінальні правопорушення на злочини і проступки, не диференціює кримінальне провадження в бік «класичного» спрощення, запроваджує онтологічно різні форми прискорення такого провадження, а особливості провадження у справах щодо кримінальних проступків часто виділено в окрему главу, проте вони переважно стосуються досудового провадження.

Розділ 2 «Процедура судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні» присвячено детальному аналізу процедури судового провадження щодо кримінальних проступків, зокрема, підготовчим діям до

судового розгляду кримінального проступку, стадії судового розгляду та питанням оскарження рішень суду щодо кримінальних проступків.

Дисертантом узагальнено, що з приводу підготовчого судового провадження щодо кримінальних проступків існує три теоретико-праксіологічні позиції: 1) відсутність підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків; 2) наявність (беззаперечна, без виключень) підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків з подальшим судовим розглядом; 3) наявність підготовчого судового провадження у справах щодо кримінальних проступків, залежно від дискреції суду, і вирішення справи саме у цій стадії, без судового розгляду. Недоцільність розгляду кримінального проступку у підготовчому судовому провадженні обґрунтовують неможливістю дотриматися процесуальних строків, і тим самим порушенням спрощеного кримінального провадження. Як наслідок, автором вбачається за доцільне внести уточнення до КПК України, за якими суд, за наявності підстав, у підготовчому судовому провадженні зобов'язаний приймати ухвалу про призначення справи до судового розгляду у провадженнях й щодо кримінальних проступків. Необхідність такого процесуального рішення жодним чином не створюватиме перешкоди для спрощення процесуальної форми і затягування кримінального провадження. Крім цього для забезпечення юридичної коректності та правової визначеності КПК України запропоновано низку уточнень до ст. 291, 302, 314, 381, 382 КПК України. :

Також здобувачем визначено, що початком розгляду кримінального провадження в суді є момент отримання суддею відповідних матеріалів. Далі відбувається попереднє вивчення суддею відповідної кримінальної справи і залежно від наявних у провадженні матеріалів, виконується ряд дій та приймається процесуальне рішення. Найбільш влучною назвою першої стадії судового провадження, яка відображає і підготовку до судового розгляду, і перевірку процесуального оформлення досудового розслідування, і в цілому рух відповідного кримінального провадження є «попередній судовий розгляд» або «попереднє провадження в суді/попереднє судове провадження».

Звернено увагу, що судовий розгляд є обов'язковою стадією кримінального провадження у справах, що розглядаються судом по суті висунутого обвинувачення. Наявність судового розгляду жодним чином не може ставитися у залежність від судового засідання. Класичною формою розгляду кримінального провадження в суді є судові засідання. Виключення, що мають місце у судовому провадженні, повинні стосуватися не судового засідання, а участі у ньому відповідних суб'єктів (учасників судового провадження), у зв'язку із чим запропоновано оновити редакцію ст. 318 КПК України.

Дисертантом встановлено, що однією із особливостей проваджень щодо кримінальних проступків, закріплених законодавцем, є спрощений судовий розгляд обвинувального акта (без проведення судового засідання) і «звичайний» судовий розгляд обвинувального акта (з проведенням судового засідання). Залежність рішення суду про спрощену чи звичайну процедуру судового розгляду від клопотання прокурора про спрощене судове провадження порушує правило щодо судового розсуду та ухвалення судових рішень за внутрішнім переконанням. Особливості спрощеного судового розгляду пов'язані із процесуальними строками, суб'єктним складом провадження, оформленням вироку та надсиланням його копії.

Акцентовано увагу, що ураховуючи умови спрощення судового розгляду щодо кримінальних проступків, більшість загальних правил, вказаних у § 1, § 2 глави 28 КПК, об'єктивно не застосовуються. Разом із тим, окремі процедури стосуються і такого судового розгляду, хоча можуть мати і особливості або потребувати законодавчих уточнень. Так, розумний строк при спрощеному судовому провадженні має чітко визначені часові межі – п'ять днів і невідкладно (у разі затримання особи). Не виключається правило щодо незмінності складу суду, а також безперервності судового розгляду. При необхідності та можливості виділення кримінального проступку і злочину, видається логічним розглянути питання спрощеної процедури його судового розгляду, за умови згоди обвинуваченого і потерпілого на такий розгляд.

Визначено, що правова процедура, передбачена § 3 глави 28 КПК, не може застосовуватися до спрощеного судового провадження у чинному законодавчому варіанті, окрім деяких елементів щодо процесу доказування. Проте, і доказова діяльність у спрощеному провадженні має особливості, зумовлені об'єктивною неможливістю провести/виконати деякі процесуальні дії, вказані в статтях 357–363 КПК. Докази у провадженнях щодо кримінальних проступків збираються під час дізнання завдяки слідчим (розшуковим) діям і набувають статус доказів, щодо яких обвинувачений і потерпілий не висловлюють заперечень. У таких провадженнях принцип безпосередності дослідження показань, речей і документів (за статтею 23 КПК) має виключення, що потребує закріплення у кримінальному процесуальному законі. Серед судових дій у доказовій діяльності суду при спрощеному судовому розгляді слід назвати дослідження: документів, речових доказів, звуко- і відеозаписів. Такі дослідження носять документарний характер. З метою вироблення єдиної правозастосовної практики та зближення спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків із загальними засадами кримінального процесу, запропоновано уточнити положення статті 382 КПК України.

Відзначено, що відмінністю кримінальних проваджень щодо проступків, зважаючи на встановлені процесуальні строки і розумну доцільність, є можливість фактичного об'єднання двох етапів судового провадження: судового розгляду і ухвалення вироку, тобто одночасність вивчення обвинувального акта з доданими матеріалами та відповідей на питання, що потребують з'ясування при ухваленні судового рішення. Але, оскільки при ухваленні вироку і вирішенні питань, передбачених статтею 368 КПК, не повинно бути нікого, окрім суду, що розглядає справу, то юридично правильно роз'єднувати ці два етапи.

Також узагальнено, що застосування інституту оскарження судових рішень у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків є розповсюдженим явищем. Зважаючи на некоректний виклад деяких законодавчих положень щодо оскарження судових рішень, ухвалених за

спрощеною судовою процедурою, пропонується уточнити частину першу статті 394 КПК наступним чином: «1. Вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження, передбаченого статтями 381 та 382 цього Кодексу, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів без їх участі або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини». Виокремлено, що загальні підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, деталізовані в статтях 410–414 КПК, мають специфічні риси у провадженнях, судовий розгляд яких здійснювався за спрощеною правовою процедурою.

Дисертант доходить висновку, що жодних виключень, обмежень стосовно використання права на касаційне оскарження у справах про кримінальні проступки законодавець не встановлює. Усі розглянуті рішення апеляційних судів щодо кримінальних проступків, щодо яких використовувалася спрощена судова процедура, містять вказівку на те, що вони можуть бути оскаржені в касаційному порядку.

У Розділі 3 «Удосконалення судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні» здобувач розглянув напрямки удосконалення судового провадження щодо кримінальних проступків, провівши, зокрема, моніторинг проблемних питань здійснення судового провадження щодо кримінальних проступків та напрямів їх вирішення, а також дотримання гарантій прав учасників судового провадження у справах щодо кримінальних проступків.

Здобувачем запропоновано авторське бачення проблемних питань судового провадження щодо кримінальних проступків узагальнено за напрямками: теоретико-методологічного характеру: розвиток диференціації процесуальної форми кримінального провадження, терміносистеми «спрощене судове провадження» та інших складових категоріально-понятійного апарату; колізійність оперування категорією «спрощення» в кримінальному провадженні; та ін.; нормотворчого характеру: наявність стадії підготовчого

судового провадження у справах щодо кримінальних проступків та доцільність ухвалення рішення про призначення судового розгляду; відсутність дискреції суду стосовно форми обрання судового розгляду провадження щодо кримінального проступку (спрощеної чи загальної); неможливість застосування усіх правил (належної правової процедури) судового розгляду і процесу доказування; та ін.; правозастосовчого характеру: відсутність єдиного підходу до викладу судових рішень у справах щодо кримінальних проступків; порушення матеріального і процесуального закону, що створює підґрунтя для оскарження; незабезпеченість гарантій прав учасників судового провадження у справах щодо кримінальних проступків та ін. Шляхами вирішення нормотворчих проблемних питань є авторські пропозиції щодо внесення змін до КПК України, зокрема до статей: 291, 302, 314, 318, 381, 382, 394; уточнення назви § 1 глави 30 «Процедура спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків».

Визначено, що особливістю наукових (дослідницьких) поглядів на судове провадження щодо кримінальних проступків є поєднання підтримки спрощеного провадження в цілому, як диференціації процесуальної форми в кримінальному провадженні і критичне ставлення до такого спрощення у контексті дотримання прав учасників кримінального провадження та неможливості повноцінної доказової діяльності. Прибічники теорії спрощення і доцільності диференціації кримінального провадження щодо кримінальних проступків вказують на такі проблемні питання: зміну процедурних концептів щодо проступків і доцільність їх розгляду мировими суддями; процесуальні уточнення окремих правових процедур судового провадження, зокрема підготовчого та апеляційного; посилення вимог до обвинувального акта і усунення зловживань з боку прокурора. При цьому, примітною є майже відсутність конкретних пропозицій щодо удосконалення законодавчих норм (статей 381, 382 КПК).

Автор доводить, що думки, наведені у наукових доробках щодо порушення спрощеним кримінальним провадженням, провадженням щодо

кримінальних проступків ряду принципів: презумпції невинуватості та доведення вини особи, безпосередності дослідження доказів, змагальності сторін, забезпечення апеляційного оскарження, забезпечення права на захист, незалежності суду, рівності перед законом і судом тощо, – не мають належного підґрунтя. Примітним є відсутність оспорювання дотримання/обмеження прав учасників кримінального провадження практичними працівниками, а також відсутність звернень до Конституційного Суду України з приводу неконституційності «дискусійних, обмежувальних положень».

Звертається увагу, що дослідження правової процедури судового провадження щодо кримінальних проступків вказує на не достатнє дотримання принципу правової визначеності у законодавчій регламентації цієї процедури, насамперед при підготовчих діях до судового розгляду, судовому розгляді та оскарженні рішень суду, а також на практиці – при підготовці судових рішень.

Акцентовано, що презумпція невинуватості і права обвинуваченого, доведення винуватості перебувають в узгодженій законодавчій проекції, у фокусі балансу між процесуальною економією та забезпеченням прав і свобод учасників спрощеного провадження. Проте, має місце колізія між обов'язком суду з'ясувати, чи правильно розуміють особи зміст неоспорюваних обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції й ін. (частина третя статті 349 КПК) та процедурою спрощеного судового провадження – без участі сторін у судовому засіданні.

Доводиться, що погодження на спрощений судовий розгляд презюмує достатність використання сторонами правових можливостей у досягненні їх законних інтересів. Також сторони мають однакові наслідки спрощеного судового розгляду – вони позбавляються права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідування обставини. Отже, дія принципу змагальності сторін перед судом у провадженнях щодо кримінальних проступків жодним чином не обмежується у незаконний спосіб.

Здобувачем наголошується, що якщо до обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні додана письмова заява підозрюваного щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження, під час складання якої був відсутній захисник, такі дії мають визнаватися істотним порушенням положень кримінального процесуального закону. Участь захисника у провадженні щодо кримінального проступку убезпечить від порушення прав особи, затягування процесу і сприятиме виконанню мети диференціації кримінального провадження з балансом у виконанні його завдань.

У висновках дисертації автором сформульовано науково обґрунтовані положення, висновки та одержані результати, які спільно вирішують поставлене наукового завдання з розроблення теоретичних положень, напрацювання науково обґрунтованих рекомендацій щодо реалізації судового провадження щодо кримінальних проступків в Україні.

Загалом, дисертаційна робота Євтушенка О.І. справляє позитивне враження, оскільки автор сформував переважно цілісне й обґрунтоване уявлення про сучасний стан і перспективи розвитку кримінальних процесуальних засад участі захисника під час досудового розслідування щодо народного депутата України

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Одночасно із численними здобутками та позитивними положеннями виконаного дослідження, загалом позитивно оцінюючи дисертаційну працю, зосередимо увагу на *окремих суперечностях та дискусійних положеннях*, які, на наш погляд, потребують або додаткової аргументації, або роз'яснень під час публічного захисту дисертації, зокрема:

1. В положеннях науковий новизни дисертаційної роботи Ви вказуєте, що вперше було *«проаналізовано і оцінено: (1) застосування до спрощеного судового провадження щодо кримінальних проступків загальних правил (положень) судового розгляду, зокрема таких як: дотримання розумних*

процесуальних строків; незмінність складу суду; безперервність судового розгляду; об'єднання і виділення матеріалів кримінальних проваджень; (2) оскарження судових рішень, ухвалених за спрощеною судовою процедурою». Вважаємо, що на особливостях реалізації кожного із вказаних положень варто було більш детально акцентувати увагу, виділивши їх як у тексті дисертаційної роботи, так і у відповідному пункті Висновків до дисертації.

2. Вважаємо таким, що потребує додаткового пояснення авторське визначення судового провадження щодо кримінальних проступків, яке автор розглядає *«частина особливого кримінального провадження щодо вирішення суспільно-правового конфлікту, зумовленого вчиненням кримінального проступку, з розгляду його судом, зокрема й за спрощеною правовою процедурою, при наявності законодавчо визначених умов, яка проявляється у скороченні процесуальних строків і прискоренні провадження (вирішення його завдань, досягнення мети) за рахунок відсутності окремих процесуальних дій, та характеризується ознаками документарності, з метою економії процесуальних ресурсів й підвищення ефективності системи правосуддя»*, що дозволяє припустити що дисертант розглядає його як прояв диференціації кримінального провадження, не враховуючи відмінні риси як особливої функціональної моделі, спрямованої на забезпечення балансу процесуальної економії, пропорційності та гарантій прав та свобод особи під час провадження.

3. Дисертант у підрозділі 1.3 досить детального розглянув зарубіжний досвід країн континентальної системи права щодо законодавчого закріплення особливостей кримінального провадження відносно кримінальних проступків (нетяжких злочинів) та зв'язку такого провадження із спрощеною процедурою, із окресленням спільних і відмінних рис кримінальних процесуальних законів у цьому напрямі. Вважаємо, що слід було приділити увагу також критичному аналізу досвіду англосаксонських юрисдикцій, де «summary proceedings» давно функціонують, дозволяючи зменшувати навантаження на судову систему країн, та порівняти із континентальною моделлю.

4. У вступі до дисертації при обґрунтуванні власних тверджень та узагальнень щодо актуальності обраної теми дослідження автор посилається на статистичні дані Офісу Генерального прокурора за період 2022-2024 років щодо зареєстрованих кримінальних проступків, а також вказує на відсутність офіційної судової статистики щодо результатів спрощеного порядку розгляду кримінальних проступків в суді першої інстанції. Надалі по тексті дисертації автор посилається на результати вивчення судових рішень щодо кримінальних проступків в суді першої інстанції, апеляційній та касаційній інстанціях, використовує окремі позиції Верховного Суду для аргументації власних висновків та пропозицій, проте у дисертації відсутні відповідні додатки, де було б систематизовано та відображено результати аналізу судової практики, що підвищило б репрезентативність та переконливість отриманих дисертантом результатів дослідження.

Перелічені вище зауваження в цілому не впливають на високу позитивну оцінку роботи, націлені на уточнення чи доповнення окремих положень дисертації, а у низці випадків носять дискусійний характер.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема дисертаційного дослідження актуальна, сформульовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, вирізняються науковою новизною, маючи як теоретичне, так і практичне значення.

Таким чином, рецензована дисертація є кваліфікованою науковою працею, що містить результати здійснених автором досліджень. Отримані Євтушенком О.І. нові науково обґрунтовані результати в сукупності розв'язують поставлене наукове завдання, що має істотне значення для кримінальної процесуальної доктрини, так і для слідчої та судової практик.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною

мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Отже, дисертація на тему «Судове провадження щодо кримінальних проступків в Україні» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – Євтушенко Олексій Іванович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

професор кафедри

кримінального процесу та криміналістики

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка,

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

Оксана КУЧИНСЬКА